श्री लक्ष्मीहयग्रीव सहस्रनाम स्तोत्रम्

शुक्लांबरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये ॥

यस्य द्विरदवक्त्राद्याः पारिषद्याः परःशतम् ।
विघ्नं निघ्नन्ति सततं विष्वक्सेन तमाश्रये ॥

श्री कश्यपेन

तात मे श्री हयग्रीव नाम्नां साहस्रं उत्तमम् ।
अध्यतुं जायते काङ्क्षां तत प्रसीद मयि प्रभो ॥ 1 ॥

इति पृष्टस्तदोवाच ब्रह्मा लोकपितामहः ।
श्रेयसामपि च श्रेयः काश्यपेह विशांपते ॥ 2 ॥

अमर्त्या विहितं पापं मूलतो हि विनश्यति ।
रहस्यानां रहस्यं च पावनानां च पावनम् ॥ 3 ॥

प्रायश्चित्ते कृते तस्य कर्ता न निरती भवेत् ।
कामतस्तु कृते पापे प्रायश्चित्तशतेन च ॥ 4 ॥

तन्न नश्यति तत्कर्ता व्ययहारस्य जायते ।
एवं दुरपनोदानां बुद्धिपूर्वमहांहसाम् ॥ 5 ॥

आवर्जनकराणां अप्यन्ते निष्कृतिरीरिता ।
प्रणम्य मानसतया मन्त्ररत्नानु कीर्तनम् ॥ 6 ॥

हंसनाम सहस्रस्य पठनं सिरसाऽन्वहम् ।
प्रणम्य भगवद्भक्त पादोदक निषेवणम् ॥ 7 ॥

तदेतत् त्रितयं सर्वपाप सङ्घात नाशनम् ।
इतीदं परमं गुह्यं हंसो हयशिरोहरिः ॥ 8 ॥

वेदोपदेशसमये मां निबोध्योपदिष्टवान् ।
अनेन मन्त्ररत्नेन महाश्वशिरसो हरेः ॥ 9 ॥

सहस्रनामभिः तुल्या निष्कृतिर्नेतरांहसाम् ।
अनन्य भभगवद्भक्त पादोदक निषेवणम् ॥ 10 ॥

एतद्द्वयोपदेशाङ्गमादौ स्वीकार्यमिष्यते ।
इत्युक्त्वाऽनन्त गरुड विश्वक्सेन पादोदकम् ॥ 11 ॥

आदौ मां प्राशयन् अन्ते परिशुष्ये कृतांहसे ।
आत्मनो नामसाहस्रं सर्षिच्छन्दोधिदैवतम् ॥ 12 ॥

सन्यासमुद्रिकाभेदं मह्यं साङ्गमुपादिशत् ।
यथावत् तदिदं वत्स दद्यां ते श्रुणु तत्त्वतः ॥ 13 ॥

यत् प्राप्याऽऽत्यन्तिकावृत्ति निवृत्तया मोक्षमेष्यति ।
हयास्यनाम साहस्र स्तोत्रराजस्य वैभवम् ॥ 14 ॥

ऋषिः श्रीमान् हयग्रीवो विद्यामूर्तिः स्वयं हरिः ।
देवता च स एवास्य छन्दोऽनुष्टुप् इति श्रुतम् ॥ 15 ॥

हंसो हंसोहमित्येते बीजं शक्तिस्तु कीलकम् ।
हंसी हंसोमित्येते प्राज्ञप्या मनवस्त्रयः ॥ 16 ॥

एकैकस्य दशावृत्तिरिति सङ्ख्या विधीयते ।
प्रणवत्रयमस्त्रं स्यात् कवचं श्री श्रियो भवेत् ॥ 17 ॥

श्रीविभूषण इत्येतत् हृदयं परिकीर्तितम् ।
परोरजाः परंब्रह्मेत्यपि योनिरुदाहृता ॥ 18 ॥

ध्यानं विद्यामूर्तिरिति विश्वामेति च गद्यते }
विश्वमङ्गळ नाम्नोऽस्य विनियोगो यथारुचिः ॥ 19 ॥

भ्रूनेत्र श्रोत्रनासाहन्वोष्ठ तालूदर क्रमात् ।
षोडशस्वरविन्यासो दक्षिणारम्भमिष्यते ॥ 20 ॥

जिह्वातलेपि तन्मूले स्वरावन्त्यौ च विन्यसेत् ।
तदा तालुद्वयन्यासं सकामस्तु परित्यजेत् ॥ 21 ॥

अयं हि विद्याकामानां आद्यस्त्वन्य फलैषिणाम् ।
दोःपत्सक्थ्यङ्गुलीशीर्षे वर्गान् कचटतान् न्यसेत् ॥ 22 ॥

पार्श्वयोस्तु पफौ पृष्ठोदरयोस्तु बभौ न्यसेत् ।
महारं हृदये न्यस्य जीवे वा पञ्चविंशके ॥ 23 ॥

नाभिपायूदरे गुह्ये यरलवान् विनिक्षिपेत् ।
शषौ कुण्डलयोश्शीर्षे हारे च कटिसूत्रके ॥ 24 ॥

सहौ हृदब्जे हार्दे च लमापादशिखं न्यसेत् ।
क्षञ्च शीर्षादिपादान्तं मातृकान्यास एष तु ॥ 25 ॥

अस्य श्री हयग्रीव सहस्रनाम स्तोत्र महामन्त्रस्य, श्री हयग्रीव ऋषिः ।
अनुष्टुप् छन्दः । श्री हयग्रीव: परमात्मा देवता । हंस इति बीजं । हंसोहमिति शक्तिः । हंसां हंसीमिति कीलकम् । ओं ओं ओमित्यस्त्रं । श्रीः श्रियः इति कवचम् । श्रीविभूषण इति हृदयम् । परोरजाः परं ब्रह्मेति योनिः । विद्यामूर्तिर्विश्वात्मा इति ध्यानम् । हंसामङ्गुष्ठाभ्यां नमः । हंसीं तर्जनीभ्यां नमः । हंसूं मध्यमाभ्यां नमः । हंसों नामिकाभ्यां नमः । हंसौः कनिष्ठिकाभ्यां नमः । हंसः करतलकरपुष्ठाभ्यां नमः । एवं हृदयादिन्यासः ॥

हंसां ज्ञानाय हृदयाय नमः ।
हंसें ऐश्वर्याय शिरसे स्वाहा ।
हंसूं शक्त्यै शिखायै वषट् ।
हंसों बलाय कवचाय हुं ।
हंसौ तेजसे नेत्राभ्यां वौषट् ।
हंसः वीर्यायास्त्राय फट् ।
ओं इति दिग्बन्धः ॥

अथ मातृकान्यासः

ॐ अं आं भ्रुवोः ।इं ईं नेत्रयोः । उं ऊं श्रोत्रयोः । ऋं ॠं नासिकयोः । लृं लॄं कपोलयोः । एं ऐं ओष्ठयोः । ओं औं दन्तपङ्क्तयोः । अं जिव्हातले । अः जिह्वामूले । कवर्गं दक्षिणे बाहूमूले कूर्परे मणिबन्धे करतले हस्ताग्रे । चवर्गं वामे बाहूमूले कूर्परे मणिबन्धे करतले हस्ताग्रे । टवर्गं दक्षिणे पादमूले जानुनि पादपार्ष्णौ पादतले पादाग्रे । तवर्गं वामे पादमूले जानुनि पादपार्ष्णौ पादतले पादाग्रे । पफौ पार्श्वयोः । बभौ पृष्ठोदरयोः । मं हृदि । यं रं लं वं नाभौ पायौ उदरे गुह्ये । शषौ हस्तयोः । सहौ शीर्षे कव्याम् । लक्षौ हृदाब्जे हार्दे इति मातृकान्यासः ॥

ध्यानम्

विद्यामूर्तिं अखण्ड चन्द्रवलय श्वेतारविन्द स्थितं ।
हृद्याभं स्फटिकाद्रि निर्मलतनुं विद्योतमानं श्रिया ।
वामाङ्क स्थित वल्लभां प्रति सदा व्याख्यान्तमाम्नायवा–
गर्थान् आदिमपूरुषं हयमुखं ध्यायामि हंसात्मकम् ॥ 26 ॥

विश्वात्मा विशदप्रभाप्रति लसद्वाग्देवता मण्डलो
देवो दक्षिणपाणियुग्म विलसद्बोधाङ्क चक्रायुधः ।
वामोदग्रकरे दरं तदितरेणाश्लिष्य दोष्णा रमां
हस्ताग्रे धृतपुस्तकः स दयतां हंसो हिरण्यच्छदः ॥ 27 ॥

सहस्रनाम आरंभः

ओं श्रीं हंसौ हमैमों क्लीं श्रीः श्रियः श्रीविभूषणम् ।
परोरजाः परब्रह्म भूर्भुवस्सुवरादिमः ॥ 28 ॥

भास्वान् भागश्च भगवान स्वस्ति स्वाहा नमः स्वधा ।
शौषड् वौषडलं हुं फट् हुं ह्रीं क्रों ह्लौं यथा तथा ॥ 29 ॥

कर्कग्रीवः कलानाथः कामदः करुणाकरः ।
कमलाध्युषितोत्सङ्गः क्षये कालीवशानुगः ॥ 30 ॥

निषच्चोपनिषच्चाच नेचैरुच्चैः समं सह ।
शश्वद्युगपदह्नाय शनैरेको बहुध्रुवः ॥ 31 ॥

भूतभृद् भूरिदः साक्षी भूतादि पुण्यकीर्तनः ।
भूमा भूमिरथोन्नद्ध पूरुहुतः पुरुष्टुतः ॥ 32 ॥

प्रपुल्लपुण्डरीकाक्षः परमेष्ठी प्रभावनः ।
प्रभुर्भर्गः सतां बन्धुर्भयध्वंसी भवापनः ॥ 33 ॥

उद्यन्नरुशया हुंकृदुरुगाय उरुक्रमः ।
उदारस्त्रियुग स्त्रयात्मा निदानं निलयो हरिः ॥ 34 ॥

हिरण्यगर्भो हेमाङ्गो हिरण्यश्मश्रुरीशिता ।
हिरण्यकेशो हिमहा हेमवासा हितैषणः ॥ 35 ॥

आदित्यमण्डलान्तस्थो मोदमानः समूहनः ।
सर्वात्मा जगदाधारः सन्निधिः सारवान् स्वभूः ॥ 36 ॥

गोपतिर्गोहितो गोमी केशवः किन्नरेश्वरः ।
मायी मायाविकृतिकृत् महेशानो महामहः ॥ 37 ॥

म मा मि मी मु मू मृ मॄ म्लृ म्लॄ मे मै तथैव च ।
मो मौं बिन्दुविसर्गश्च ह्रस्वो दीर्घः प्लुतस्वरः ॥ 38 ॥

उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितः प्रचयस्तथा ।
कं खं गं घं ङं च चं छं जं झं ञं टं ठमेव च ॥ 39 ॥

डं ढं णं तं थं च दं च धं नं पं फं बमेव च ।
भं मं यं रं लं च वं च शं षं सं हं लमेव च ॥ 40 ॥

क्षं यमो व्यञ्जनो जिह्वामूलीयोऽर्ध विसर्गवान् ।
उपध्मानीय इति च संयुक्ताक्षरमेवे च ॥ 41 ॥

पदं क्रिया कारश्च निपातो गतिरव्ययः ।
सन्निधिर्योग्यताऽऽकाङ्क्षा परस्पर समन्वयः ॥ 42 ॥

वाक्यं पद्यं संप्रदायो भावः शब्दार्थलालितः ।
व्यञ्जना लक्षणा शक्तिः पाको रीतिरलङ्कृतिः ॥ 43 ॥

शय्या प्रौढध्वनिः तद्वत्काव्यं सर्गः क्रिया रुचिः ।
नानारूप प्रबन्धश्च यशः पुण्यं महद्धनम् ॥ 44 ॥

व्यवहार परिजानं शिवेतर परिक्षयः ।
सद्यः परमनिर्वाणं प्रियपथ्योपदेशकः ॥ 45 ॥

संस्कारः प्रतिभा शिक्षा ग्रहणं धारणं श्रमः ।
आसुता स्वादिमा चित्रं विस्तारः चित्रसंविधिः ॥ 46 ॥

पुराणमितिहासश्च स्मृतिः सूत्रं च संहिता ।
आचार आत्मनः तुष्टिराच्जार्याज्ञाऽनतिक्रमः ॥ 47 ॥

श्रीमन् श्रीगीश्श्रियःकान्तः श्रीनिधिः श्रीनिकेतनः ।
श्रेयान् हयाननः श्रीदः श्रीमयः श्रितवत्सलः ॥ 48 ॥

हंसश्शुचिषदादित्यो वसुश्चन्द्रोऽन्तरिक्षसत् ।
होता च वेदिषद्योनिरतिथिर्द्रोणसद्धविः ॥ 49 ॥

नृषन्मृत्युश्च वरसदमृतं चर्तसद् वृषः ।
व्योमसिद् विविधस्फोट शब्दार्थ व्यङ्ग्यवैभवः ॥ 50 ॥

अब्जा रसःस्वादुतमो गोजा गेयो मनोहरः ।
ऋतजाः सकलं भद्रमद्रिजाः स्थैर्यं उत्तमम् ॥ 51 ॥

ऋतं समज्ञा त्वनृतं बृहत्सूक्ष्म वशानुगः ।
सत्यं ज्ञानमनन्तं यत् तत्सद् ब्रह्ममयोच्युतः ॥ 52 ॥

अग्रेभवन्नगो नित्यः परमः पुरुषोत्तमः ।
योगनिद्रापरः स्वामी निध्यानपरनिर्वृतः ॥ 53 ॥

रसो रस्यो रसयिता रसवान् रसिकप्रियः ।
आनन्दो नन्दयन् सर्वान् आनन्दी हयकन्धरः ॥ 54 ॥

कालः काल्यश्च कालात्मा कालाभ्युत्थितजागरः ।
कालसाचिव्यकृत् कान्ताकथित व्याधिकार्यकः ॥ 55 ॥

दृङ्गन्यञ्चनोदञ्चनोद्यल्लय सर्गो लघुक्रियः ।
विद्यासहायो वागीशो मातृकामण्डलेकृतः ॥ 56 ॥

हिरण्यं हंसमिथुनं ईशानः शक्तिमान् जयी ।
गृहमेधी गुणी श्रीभूनीला लीलैक लालसः ॥ 57 ॥

अन्केनोदूह्य वाग्देवीं आचार्यकं उपाश्रयः ।
वेदवेदान्त शास्त्रार्थ तत्त्व व्याख्यान तत्परः ॥ 58 ॥

ह्लौं ह्लूं हंहं हयो हंसूं हंसां हंसीं हसूं हसौं ।
हसूं हं हरिणो हारी हरिकेशो हरेडितः ॥ 59 ॥

सनातनो निबीजः सन्नव्यक्तो हृदयेशयः ।
अक्षरः क्षरजीवेशः क्षमी क्षयकरोऽच्युतः ॥ 60 ॥

कर्ता कारयिता कार्यं कारणं प्रकृतिः कृतिः ।
क्षयक्षयमनामार्थो विष्णुर्जिष्णुर्जगन्मयः ॥ 61 ॥

सङ्कुचन् विकचन् स्थाणुः निर्विकारो निरामयः ।
शुद्धो बुद्धः प्रबुद्धश्च स्निग्धो मुग्धः समुद्धतः ॥ 62 ॥

सङ्कल्पो बहुभवन् सर्वात्मा सर्वनामभृत् ।
सहस्रशीर्षः सर्वज्ञः सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ 63 ॥

व्यक्तो विराटस्वरावाट सम्राट विष्वग्रूप वपुर्विधुः ।
मायावी परमानन्दो मान्यो मायातिगो महान ॥ 64 ॥

वटपत्रशयो बालो ललन् अभ्नायसूचकः ।
मुखन्यस्त करग्रस्त पादाग्रपटलः प्रभुः ॥ 65 ॥

नैद्रीहासाश्च संभूतज्ञाज्ञ सात्विक तामसः ।
महार्णवांबु पर्यङ्कः पद्मनाभः परात्परः ॥ 66 ॥

ब्रह्मभूर्ब्रह्मभयहृत् हरिरोमुपदेशकृत् ।
मधुकैटभनिर्माता मत्तब्रह्म मदापहः ॥ 67 ॥

वेधोविलाप वागाविर्दयासारो अमृषार्थदः ।
नारायणास्त्र निर्माता मधुकैटभमर्दनः ॥ 68 ॥

वेदकर्ता वेदभर्ता वेदाहर्ता विदांवरः ।
पुङ्खानुपुङ्खहेषाढ्य पूर्णषाङ्गुण्यविग्रहः ॥ 69 ॥

लालामृत कणव्याजवान्त निर्दोषवर्णकः ।
उल्लोलध्वानधीरोद्यद् उच्चैर्हलहलध्वनिः ॥ 70 ॥

कर्णादारभ्य कल्कात्मा कविः क्षीरार्णवोपमः ।
शङ्खी चक्री गदी खड्गी शार्ङ्गी निर्भयमुद्रकः ॥ 71 ॥

चिन्मुद्रा चिह्नितो हस्ततलविन्यस्त पुस्तकः ।
विद्यानाम्नीं श्रियं शिष्यां वेदयन् निजवैभवम् ॥ 72 ॥

अष्टार्णगम्यो अष्टभुजो व्यष्टिसृष्टिकरः पिता ।
अष्टैश्वर्यप्रदो हृष्यदष्टमूर्तिः पितृस्तुतः ॥ 73 ॥

आनीतवेदपुरुषो विधिवेदोपदेशकृत् ।
वेदवेदाङ्ग वेदान्त पुराण स्मृति मूर्तिमान् ॥ 74 ॥

सर्वकर्म समाराध्यः सर्ववेदमयो विभुः ।
सर्वार्थ तत्त्व व्याख्याता चतुष्षष्टि कलाधिपः ॥ 75 ॥

शुभयुक् सुमुखः शुद्धः सुरूपः सुगतिः सुधीः ।
सुवृतिः संवृतिः शूरः सुतपाः सुष्टुतिः सुहृत् ॥ 76 ॥

सुन्दरळ् सुभगळ् सौम्यः सुखदः सुहृदांप्रियः ।
सुचरित्रः सुखतरः शुद्धसत्त्व प्रदायकः ॥ 77 ॥

रजस्तमोहरो वीरो विश्वरक्षाधुरन्धरः ।
नरनारायणाकृत्या गुरुशिष्यत्वमास्थितः ॥ 78 ॥

परावरात्मा प्रबलः पावनः पापनाशनः ।
दयाघनः क्षमासारो वात्सल्यैक विभूषणः ॥ 79 ॥

आदिकूर्मो जगद्भर्ता महापोत्री महीधरः ।
तद्भित स्वामी हरिर्यक्षो हिरण्यारिपुरैच्छिकः ॥ 80 ॥

प्रह्लादपालकः सर्वभयहर्ता प्रियंवदः ।
श्रीमुखालोकन संसत्क्रौन्चकः कुहकान्चनः ॥ 81 ॥

छत्री कमण्डलुधरो वामनो वदतांवरः ।
पिशुनात्माशनो दृष्टिलोपनो बलिमर्दनः ॥ 82 ॥

उरुक्रमो बलिशिरोन्यस्ताङ्घ्रिः बलिमर्दनः ।
जामदग्न्यः परशुभृत् कृत्तक्षत्र कुलोत्तमः ॥ 83 ॥

रामोऽभिरामः शान्तात्मा हरकोदण्ड खण्डनः ।
शरणागतः सन्त्राता सर्वायोध्यक मुक्तिदः ॥ 84 ॥

सङ्कर्षणो मदोदग्रो बलवान मुसलायुधः ।
कृष्णाक्लेशहरः कृष्णो महाव्यसन शान्तिदः ॥ 85 ॥

इङ्गलितोत्तरा गर्भप्राणदः पार्थसारथिः ।
गीताचार्यो धाराभारहारी षट्पुरमर्दनः ॥ 86 ॥

कल्की विश्णुयशस्सूनुः कलिकालुष्यनाशनः ।
साधुदुष्कृत् परित्राण विनाश विहितोदयः ॥ 87 ॥

वैकुण्ठे परमे तिष्ठन् सुकुमार युवाकृतिः ।
विश्वोदयस्थितिध्वंस सङ्कल्पेन स्वयंप्रभुः ॥ 88 ॥

मदनानां च मदनो मणिकोटीरमानितः ।
मन्दारमालिकापीडो मणिकुण्डलमण्डितः ॥ 89 ॥

सुस्निग्ध नील कुटिलकुन्तलः कोमलाकृतिः ।
सुललाटः सुतिलकः सुभ्रूकः सुकपोलकः ॥ 90 ॥

सिद्धस्सदा सदालोक सुधास्यन्दिरदच्छदः ।
तारकाकोरकाकार विनिर्मितरदच्छदः ॥ 91 ॥

सुधावर्ति परिस्फूर्ति शोभमानरदच्छदः ।
विष्टब्धो विपुलग्रीवो निभृतोच्चैः श्रवस्स्थितिः ॥ 92 ॥

समावृत्तावदातोरु मुक्ताप्रालंबभूषणः ।
रत्नाङ्गदी वज्रनिष्की नीलरत्नाङ्क कङ्कणः ॥ 93 ॥

हरिन्मणिगणाबद्ध शृङ्खला कङ्कणोर्मिकः ।
सितोपवीत संश्लिष्यत् पद्माक्षमणिमालिकः ॥ 94 ॥

श्रीचूर्णवद्धा दशोर्ध्व पुण्ड्ररेखा परिष्कृतः ।
पट्टतन्तिग्रथनवत् पवित्र सरशोभितः ॥ 95 ॥

पीनवक्षा महास्कन्धो विपुलोरुकटीतटः ।
कौस्तुभी वनमाली च कान्त्या चन्द्रायुतोपमः ॥ 96 ॥

मन्दारमालिकामोदी मञ्जुवागमलच्छविः ।
दिव्यगन्धो दिव्यरसो दिव्यतेजा दिवस्पतिः ॥ 97 ॥

वाचालो वाक्पतिर्वक्ता व्याख्याता वादिना प्रियः ।
भक्तहृन्मधुरो वादिजिह्वा भद्रासनस्थितिः ॥ 98 ॥

स्मृतिसन्निहितः स्निग्धः सिद्धिदः सिद्धसन्नुतः ।
मूलकन्दो मुकुन्दो ग्लौस्स्वयः शंभुरैन्दवः ॥ 99 ॥

इष्टो मनुर्यमोऽकालकाल्यः कंबुकलानिधिः ।
कल्यः कामयिता भीमः कातर्यहरणः कृतिः ॥ 100 ॥

संप्रियः पक्कणस्तर्कचर्चा निर्धारणादयः ।
व्यतिरेको विवेकश्च प्रवेकः प्रक्रमः क्रमः ॥ 101 ॥

प्रमाणं प्रतिभूः प्राज्ञः प्रज्ञा पथ्या च धारणः ।
विविर्विधाता व्यवधिरुद्भवः प्रभवस्थितिः ॥ 102 ॥

विषयस्संशयः पूर्वः पक्षः कक्ष्योपपादकः ।
राद्धान्तो विहितो न्यायः फलनिष्पत्तिरुद्भवः ॥ 103 ॥

नानारूपाणि तन्त्राणि व्यवहार्यो व्यवस्थितिः ।
सर्वसाधारणो देवः साध्वसाधुहिते रतः ॥ 104 ॥

सन्धा सनातनो धर्मो धर्मैर्च्यौ महात्मभिः ।
छन्दोमयः त्रिधामात्मा स्वच्छन्दश्छान्दसेवितः ॥ 105 ॥

यज्ञो यज्ञात्मको यष्टा यज्ञाङ्गोऽपघनो हविः ।
समिदाज्यं पुरोडाशश्शाला शाली स्रुवस्स्रुचः ॥ 106 ॥

प्राग्वंशो देवयजनः परिधिश्च परिस्तरः ।
वेदिर्विहरणं त्रेता पशुः पाशश्च संस्कृतिः ॥ 107 ॥

विधिर्मन्त्रो अर्थवादश्च द्रव्यमङ्गं च दैवतम् ।
स्तोत्रं शास्त्रं साम गीतिरुद्गीथः सर्वसाधनम् ॥ 108 ॥

याज्या पुरोनुवाक्या च सामिधेनी समूहनम् ।
प्रयोक्तारः प्रयोगश्च प्रपञ्चः पाशुभाश्रमः ॥ 109 ॥

श्रद्धा प्रध्वंसना तुष्टिः पुष्टिः पुण्यं प्रतिर्भवः ।
सदः सदस्यसंपातः प्रश्नः प्रतिवचः स्थितिः ॥ 110 ॥

प्रायश्चित्तं परिष्कारो धृतिर्निर्वहणं फलम् ।
नियोगो भावना भाव्यं हिरण्यं दक्षिणा नुतिः ॥ 111 ॥

आशीरभ्युपपत्तिश्च तृप्तिस्स्वं शर्म केवलम् ।
पुण्यक्षयः पुनः पातभयं शिक्षा शुगर्दनः ॥ 112 ॥

कार्पण्यं यातना चिन्ता निर्वेदश्च विहहस्ता ।
देहभृत्कर्मसंपात किञ्चित् कर्मानुकूलकः ॥ 113 ॥

अहेतुकदया प्रेम सामुख्यं चाप्यनुग्रहः ।
शुचिः श्रीमत् कुलजनो नेता सत्त्वाभिमानवान् ॥ 114 ॥

अन्तरायहरः पित्रोरदुष्टाहारदायकः ।
शुद्धाहारानुरूपाङ्ग परिणाम विधायक ॥ 115 ॥

स्रावपातादि विपदां परिहर्ता परायणः ।
शिरः पाण्यादि सन्धाता क्शेमकृत् प्राणदः प्रभुः ॥ 116 ॥

अनिर्घृणश्चाविषमः शक्तित्रितयदायकः ।
स्वेच्छा प्रसङ्ग संपत्ति व्याज हर्ष विशेषवान् ॥ 117 ॥

संवित्ससन्धायकः सर्वजन्म क्लेश स्मृतिप्रदः ।
विवेक शोक वैराग्य भवभीति विधायकः ॥ 118 ॥

गर्भस्याप्यनुकूलादि नासान्ताध्यवसायदः ।
शुभवैजननोपेत सदनेहो जनिप्रदः ॥ 119 ॥

उत्तमायु:प्रदो ब्रह्मनिष्ठानुग्रहकारकः ।
स्वदासजन निस्तीर्णतद् वंशज परंपरः ॥ 120 ॥

श्रीवैष्णवोत्पादकृत स्वस्तिकावनिमण्डलः ।
आथर्वणोक्तैक शतमृत्यु दूरक्रियापरः ॥ 121 ॥

दयाद्यष्टगुणाधाता तत्तत्संस्कृतिसाधकः ।
मेधाविधाता श्रद्धाकृत् सौस्थ्यदो जामिताहरः ॥ 122 ॥

विघ्ननुद् विजयाधाता देशकालानुकूल्यकृत् ।
विनेता सत्पथानेता दोषहृच्छुभदस्सखा ॥ 123 ॥

ह्रीदो भीदो रुचिकरो विश्वो विश्वहिते रतः ।
प्रमादहृत् प्राप्तकारी प्रद्युम्नो बलवत्तरः ॥ 124 ॥

साङ्गवेद समायोक्ता सर्वशास्त्रार्थ वित्तिदः ।
ब्रह्मचर्यान्तरायघ्नः प्रियकृत हितकृत्परः ॥ 125 ॥

चित्तशुद्धिप्रदश्छिन्नक्ष चापल्यः क्षमावहः ।
इन्द्रियार्थ रतिच्छेत्ता विद्यैकव्यसनवहः ॥ 126 ॥

आत्मानुकूल्य रुचिकृत् अखिलार्ति विनाशकः ।
तितीर्षहृत् वरावेदो गुरुसद्भक्तितेजनः ॥ 127 ॥

गुरुसंबन्धघटको गुरुविश्वासवर्धनः ।
गुरुपासनसन्धाता गुरुप्रेमप्रवर्धनः ॥ 128 ॥

आचार्याभिमतैर्योक्ता पञ्चसंस्कृतिभावनः ।
गुरोक्तवृत्तिनैश्चल्य सन्धाताऽवहितस्थितिः ॥ 129 ॥

आपन्नाखिल रक्षार्थं आचार्यकमुपाश्रितः ।
शास्त्रपाणिप्रदानेन भवमग्नान् समुद्धरन् ॥ 130 ॥

पाञ्चकालिकधर्मेषु नैश्चल्यं प्रतिपादयन् ।
स्वदासाराधनाद्यर्थ शुद्धद्रव्यप्रदायकः ॥ 131 ॥

न्यासविद्याविनिर्वोढा न्यस्तात्मभररक्षकः ।
स्वकैङ्कर्यकरुचिदः स्वदास्य प्रेमवर्धनः ॥ 132 ॥

आचार्यार्थाखिल द्रव्यसंभृत्यर्पणरोचकः ।
आचार्यस्य स्वसच्छिष्योज्जीवनैक रुचिप्रदः ॥ 133 ॥

आगत्य योजयन् दासहितैक कृतिजागरः ।
ब्रह्मविद्या समास्वाद सुहितः कृति संस्कृतिः ॥ 134 ॥

सत्कारे विषधीदाता तरुण्यां शवबुद्धिदः ।
सभां प्रत्याययन् व्यालीं सर्वत्र समबुद्धिदः ॥ 135 ॥

संभाविताशेष दोषहृत् पुनर्न्यासरोचकः ।
महाविश्वास सन्धाता स्थैरदाता मदापहः ॥ 136 ॥

वादव्याख्या स्वसिद्धान्त रक्षाहेतु स्वमन्त्रप्रदः ।
स्वमन्त्र जप संसिद्धि जङ्गालक वितोदयः ॥ 137 ॥

अदुष्टगुणवत् काव्यबन्ध व्यामुग्धचेतनः ।
व्यङ्ग्य प्रधान रसदगद्य पद्यादि निर्मितिः ॥ 138 ॥

स्वभक्त स्तुति सन्तुष्टो भूयोभक्ति प्रदायकः ।
सात्त्विक त्याग संपन्न सत्कर्म कृदतिप्रियः ॥ 139 ॥

निरन्तरानुस्मरण निजदासैक दास्यकृत् ।
निष्कामवत्सलो नैच्यभावनेषु विनिर्विशन् ॥ 140 ॥

सर्वभूत भवद्भावं संपश्यत्सु सदास्थितः ।
करणत्रयसारूप्य कल्याणवति सादरः ॥ 141 ॥

कदाकदेतिकैङ्कर्यकामिनां शेषिताम् भजन् ।
परव्यूहादिनिर्दोष शुभाश्रय परिग्रहः ॥ 142 ॥

चन्द्रमण्डल मध्यस्थ श्वेतांभोरुहविष्टरः ।
ज्योत्स्नायमानाङ्ग रुचिनिर्धूतान्तर्बहिस्तमाः ॥ 143 ॥

भाव्यो भावयिता भद्रं पारिजात वनालयः ।
क्षीराब्धिमध्यम द्वीपपालकः प्रपितामहः ॥ 144 ॥

निरन्तरनमोवाक शुद्धयाजि हृदाश्रयः ।
मुक्तिदश्वेत मृद्रूप श्वेतद्वीप विभावनः ॥ 145 ॥

गरुडाहारित श्वेतमृत्पूतयदुभूधरः ।
भद्राश्ववर्षनिलयो भयहारी शुभाश्रयः ॥ 146 ॥

भद्रश्रीवत्सहाराढ्यः पञ्चरात्र प्रवर्तकः ।
भक्तात्म भावभवनो हार्दोऽङ्गुष्ठ प्रमाणवान् ॥ 147 ॥

स्वदास सत्कृताकृत्ये तन्मित्रारिषु योजयन् ।
प्राणान् उत्क्राममयन् ऊरीकृत प्रारब्धलोपनः ॥ 148 ॥

लघ्व्यैव शिक्षया पापमशेषमपि निर्णुदन ।
त्रिस्थूणक्षोभतो भूतसूक्ष्मैः सूक्ष्मवपुः सृजन ॥ 149 ॥

निरङ्कुश कृपापूरो नित्यकल्याणकारकः ।
मूर्धन्यनाड्या स्वान दासान् ब्रह्मरन्ध्रादुदञ्चयन् ॥ 150 ॥

उपासनपरान् सर्वान् प्रारब्ध मनुभावयन् ।
सर्वप्रारब्ध देहान्ते अप्यन्तिमस्मरणं दिशन् ॥ 151 ॥

प्रपेदुषां भेषुजां च यमदृष्टिमभावयन् ।
दिव्यदेहप्रदः सूर्यं द्वारयन् मोक्षमेयुषाम् ॥ 152 ॥

आतिवाहिक सत्कारान् अध्वन्यापाद्य मानयन् ।
सर्वान् ऋतुभुजः शश्वत् प्राभृतानि प्रदापयन् ॥ 153 ॥

दुरन्तमायाकान्तारं दृतं योगेन लङ्घयन् ।
स्फायत् सुदर्श विविध वीध्यन्तेनाध्वना नयन् ॥ 154 ॥

सीमान्त सिन्धुविरजां योगेनोत्तारयन् वशी ।
अमानवस्य देवस्य करं शिरसि धारयन् ॥ 155 ॥

अनादिवासनां धून्वन् वैकुण्ठाप्त्या सलोकयन् ।
अहेयमङ्गलोदारतनुदानात् सरूपयन् ॥ 156 ॥

सूरिजुष्टं सुखैकान्तं परमं पदमापयन् ।
अरण्यञ्चामृतांभोधी दर्शयन् श्रमनाशनः ॥ 157 ॥

दिव्योद्यान सरोवापी सरिन्मणिनगान् नयन् ।
ऐरम्मदामृतसरो गमयन् सूपबृंहणः ॥ 158 ॥

अश्वत्थं सोमसवनं प्रापयन् विष्टरश्रवाः ।
दिव्याप्सरः समानीत ब्रह्मालङ्कारदायकः ॥ 159 ॥

दिव्यवासोञ्जन क्षौममाल्यैः स्वान् बहुमानयन् ।
स्वीयामयोध्यां नगरीं सादरं संप्रवेशयन् ॥ 160 ॥

दासान् दिव्यरसालोक गन्धांसलशरीरयन् ।
स्वदासान् सूरिवर्गेण सस्नेहं बहुमानयन् ॥ 161 ॥

सूरिसेवोदितानन्दनैच्यान् स्वान् अतिशाययन् ।
वाचयन् स्वां नमोवीप्सां कुर्वन् प्रह्वान् कृताञ्जलीन् ॥ 162 ॥

प्राकार गोपुरा रामप्रासादेभ्यः प्रणामयन् ।
इन्द्रप्रजापति द्वारपाल सम्मानमापयन् ॥ 163 ॥

मालिकाञ्चन् महाराज वीधिमध्यं निवासयन् ।
श्रीवैकुण्ठ पुरन्ध्रीभिः नानासत्कारकारकः ॥ 164 ॥

दिव्यं विमानं गमयन् ब्रह्मकान्त्याऽभिपूरयन् ।
महानन्दात्मक श्रीमन् मणिमण्डपमापयन् ॥ 165 ॥

हृष्यत्कुमुद चण्डाद्यैः विष्वक्सेनान्तिकं नयन् ।
सेनेशचोदिता स्थाननायको हेतिनायकः ॥ 166 ॥

प्रापयन् दिव्यमास्थानं वैनतेयं प्रणामयन् ।
श्रीमत् सुन्दर सुरीन्द्र दिव्यपङ्क्तिं प्रणामयन् ॥ 167 ॥

भास्वरसन पर्यङ्क प्रापणेन कृतार्थयन् ।
पर्यङ्क विद्या संसिद्ध सर्ववैभव सङ्गतः ॥ 168 ॥

स्वात्मानमेव श्रीकान्तं सादरं भूरि दर्शयन् ।
शेषतैकरतिं शेषं शय्यात्मानं प्रणामयन् ॥ 169 ॥

अनन्ताक्षिद्विसाहस्र सादरालोक पात्रयन् ।
अकुमार युवाकारं श्रीकान्तं संप्रणामयन् ॥ 170 ॥

अतटानन्दतो हेतोरञ्चयन् किलिकिञ्चितम् ।
दासाऽऽनत्युत्थितिमुहुः कृतिदृष्टि प्रसन्नहृत् ॥ 171 ॥

श्रियां प्रापस्वयं तातं जीवं पुत्रं प्रहर्षयन् ।
मज्जयन् स्वमुखांभोधौ स्वककीर्तिरुचिं दिशन् ॥ 172 ॥

दयार्द्रापाङ्ग वलनाकृतह्लादैः कृतार्थयन् ।
पर्यङ्कारोहणप्रह्वं समं लक्ष्म्योपपादयन् ॥ 173 ॥

कस्त्वमित्यनुयुञ्जानो दासोऽस्मीत्युक्ति विस्मितः ।
अपृथक्त्व प्रकारोस्मिवाचा स्वाश्रितवद्धवन् ॥ 174 ॥

विदुषां तत्क्रतुनयात् हयास्यवपुषा भवन् ।
वासुदेवात्मना भूयो भवन् वैकुण्ठनायकः ॥ 175 ॥

यथातथैव स्वं रूपं जगन्मोहन मूर्तिमान् ।
हिमूर्ती बहुमूर्तीश्च स्वात्मनश्च प्रकाशयन् ॥ 176 ॥

युगपत्सकलं साक्षात् स्वतः कर्तुं समर्थयन् ।
कवीनामादिशन् नित्यं मुक्तानामादिमः कविः ॥ 177 ॥

षडर्णमनुनिष्ठानां श्वेतद्वीपस्थितिं दिशन् ।
द्वादशाक्षरनिष्ठानां लोकं सान्तानिकं दिशन् ॥ 178 ॥

अष्टाक्षरैक निष्ठानां कार्यं वैकुण्ठं अर्पयन् ।
शरणागति निष्ठानाम् साक्षात् वैकुण्ठं अर्पयन् ॥ 179 ॥

स्वमन्त्रराज निष्ठानां स्वस्मादतिशयं दिशन् ।
श्रिया गाढोप गूढात्मा भूतधात्रीरुचिं दिशन् ॥ 180 ॥

नीलाविभूति व्यामुग्धो महाश्वेताश्वमस्तकः ।
त्रयक्षस्त्रिपुर संहारी रुद्रस्स्कन्दो विनायकः ॥ 181 ॥

अजो विरिञ्चो द्रुहिणो व्याप्तमूर्तिरमूर्तिकः ।
असङ्गोऽनन्यधीसङ्ग विहङ्गो वैरिभङ्गदः ॥ 182 ॥

स्वामी स्वं स्वेन सन्तुष्यन् शक्रस्सर्वाधिकस्पदः ।
स्वयं ज्योतिः स्वयं वैद्यः शूरश्शूरकुलोद्भवः ॥ 183 ॥

वासवो वसुरण्योग्निः वासुदेवः सुहृद्वसुः ।
भूतो भावी भवन् भव्यो विष्णुस्थानः सनातनः ॥ 184 ॥

नित्यानुभावो नेदीयान् दवीयान् दुर्विभावनः ।
सनत्कुमारः सन्धाता सुगन्धिः सुखदर्शनः ॥ 185 ॥

तीर्थं तितिक्षुस्तीर्थाङ्घ्रिः तीर्थस्वादु शुभःशुचिः ।
तीर्थवद्देधितिः तिग्मतेजाः तीव्रमनामयः ॥ 186 ॥

ईशाद्युपनिषद्वेद्यः पञ्चोपनिषदात्मकः ।
ईडन्तःस्थोऽपि दूरस्थः कल्याणतम रूपवान् ॥ 187 ॥

प्राणानां प्राणनः पूर्णज्ञान्नैरपि सुदुर्ग्रहः ।
नाचिकेतोपासन अर्च्यस्त्रिमात्र प्रणवोदितः ॥ 188 ॥

भूतयोनिश्च सर्वज्ञोऽक्षरो अक्षर परात्परः ।
अकारादि पदज्ञेय व्यूह तारार्थ पूरुषः ॥ 189 ॥

मनोमयामृतो नन्दमयो दहररूपधृत् ।
न्यासविद्यावेद्यरूपः आदित्यान्तर्हिरण्मयः ॥ 190 ॥

इदन्द्र आत्मोद्गीतादि प्रतीको पासनान्वयी ।
मधुविद्योपासनीयो गायत्रीध्यानगोचरः ॥ 191 ॥

दिव्य कौक्षेयसज्ज्योतिः शाण्डिल्योपास्ति वीक्षितः ।
संवर्ग विद्यावेद्यात्मा तत् षोडशकलं परम् ॥ 192 ॥

उपकोसल विद्येक्ष्यः पञ्चाम्यात्म शरीरकः ।
वैश्वानरः सद्भूमा च जगत्कर्माऽऽदिपूरुषः ॥ 193 ॥

मूर्तामूर्तब्रह्म सर्वप्रेष्ठोऽन्य प्रियताकरः ।
सर्वान्तरश्च अपरोक्षश्च अन्तर्याम्य मृतोऽनघः ॥ 194 ॥

अहर्नामादित्य रूपश्चाहन् नामाक्षि संश्रितः ।
सतुर्यगायत्र्यर्थश्च यथोपास्त्याप्य सद्वपुः ॥ 195 ॥

चन्द्रादि सायुज्य पूर्वमोक्षद न्यासगोचरः ।
न्यासनाश्यानभ्युपेत प्रारब्धांशो महादयः ॥ 196 ॥

अवतार रहस्यादि ज्ञानि प्रारब्धनाशनः ।
स्वेन स्वार्थं परेणापि कृते न्यासे फलप्रदः ॥ 197 ॥

असाहसोऽनपायश्री ससहायः श्रियैव सन् ।
श्रीमान् नारायणो वासुदेवोऽव्याद् विष्णुरुत्तमः ॥ 198 ॥

ओं इतीदं परमं गुह्यं सर्वपाप प्रणाशनम् ।
वागीश नामसाहस्रं वत्स तेऽभिहितं मया ॥ 199 ॥

य इदं श्रुणुयाद् भक्त्या श्रावयेद्वा स्वयं पठेत् ।
नासौ प्राप्नोति दुरितमिहामुत्र च किञ्चन ॥ 200 ॥

तदिदं पजपन् स्वामी विद्याधीशो हयाननः ।
क्षत्रियश्चेन् महारुद्रो विक्रमाक्रान्त सर्वभूः ॥ 201 ॥

महोदारो महाकीर्तिः महतो विजयी भवेत् ।
ऊरुजश्चेदुरुय शोधनधान्य समृद्धिमान् ॥ 202 ॥

अशेषभोगसंभूतो धनाधिपसमो भवेत् ।
श्रुणुयादेव वृषलः स्वयं विप्रात् सुपूजितात् ॥ 203 ॥

महिमानमवप्नोति महितैश्चर्य भाजनम् ।
श्रीमतो हयशीर्षस्य नाम्नां साहस्रं उत्तमम् ॥ 204 ॥

शृण्वन् पठन्नपि नरः सर्वान् कामानवाप्नुयात् ।
धर्मार्थ काम सन्तान भाग्य आरोग्योत्तम आयुषाम् ॥ 205 ॥

प्रापणे परमो हेतुः स्तवराजोऽयं अद्भुतः ।
हयग्रीवे परां भक्तिं उद्वहन् य इमं पठेत् ॥ 206 ॥

त्रिसन्ध्यं नियतश्शुद्धः सोऽपवर्गाय कल्पते ।
त्रिः पठन् नाम साहस्रं प्रत्यहं वागधीशितुः ॥ 207 ॥

महतीं कीर्तिं आप्नोति निस्सीमां स्थेयसीं प्रियाम् ।
वीर्यं बलं पतित्वञ्च मेधा श्रद्धा बलोन्नतिः ॥ 208 ॥

सारस्वत समृद्धिञ्च भव्यान् भोग्यान् नतान् सुतान् ।
अभिरूपाम् वधूं साध्वीं सुहृदश्च हितैषिणः ॥ 209 ॥

ब्रह्मविद्या प्रवचनैः कालक्षेपञ्च सन्ततम् ।
हयग्रीव पदांभोज सलिलस्यानुकूलतः ॥ 210 ॥

लभेत निर्मलं शान्तो हंसोपासन तत्परः ।
श्रीमत् परमहंसस्य चित्तोल्लासन सन्निधौ ॥ 211 ॥

इदं तु नाम्नां साहस्रं इष्ट साधनं उत्तमम् ।
पापी पापाद्विमुक्तः स्यात् रोगी रोगाद्विमुच्यते ॥ 212 ॥

बद्धो बन्धात् विमुच्येत भीतो भीतेर्विमुच्यते ।
मुक्तो दरिद्रो दारिद्र्याद् भवेत् पूर्णमनोरथः ॥ 213 ॥

आपन्न आपदा मुक्तो भवत्येव न संशयः ।
हंसार्चनपरो नित्यं हंसार्चन परायणः ॥ 214 ॥

निर्धूत कल्मषो नित्यं ब्रह्मसायुज्यं आप्नुयात् ।
ये भक्ताः परमे हंसे श्रिया मिथुनितां गते ॥ 215 ॥

जन्मव्याधि जरानाश भयभाजो न ते जनाः ।
आचार्यात् तदिदं स्तोत्रं अधिगत्य पठेन्नरः ॥ 216 ॥

तस्येदं कल्पते सिद्ध्यै नान्यथा वत्स काश्यप ।
आचार्य लक्षणैर्युक्तमन्यं वाऽऽत्म विदुत्तमम् ॥ 217 ॥

वृत्वाऽऽचार्यं सदा भक्त्या सिद्ध्यै तदिदमश्नुयात् ।
स याति परमां विद्यां शकुनि ब्रह्महर्षणीम् ॥ 218 ॥

हयास्य नाम साहस्र स्तुतिरंहो विनाशिनी ।
परमो हंस एवादौ प्रणवं ब्रह्मणेऽदिशत् ॥ 219 ॥

उपादिशत् ततो वेदान् श्रीमान् हयशिरोहरिः ।
तेनासौ स्तवराजो हि हंसाख्य हयगोचरः ॥ 220 ॥

विद्या साम्राज्य संपत्ति मोक्षैकफल साधनम् ।
सर्ववित् स्वात्मभावेन परमं पदमाप्नुयात् ॥ 221 ॥

न तत्र संशयः कश्चिन्निपुणं परिपश्यति ।
तथापि स्वात्मनि प्रेमसिन्धु सन्धुक्षणक्षमः ॥ 222 ॥

इतीदं नाम साहस्रं सङ्ग्रहीतं तथोत्तरम् ।
एवं सङ्गृह्य देवेन हयग्रीवेण पावनम् ॥ 223 ॥

स्तोत्ररत्नं इदं दत्तं मह्यं तत् कथितं तव ।
हंसनाम सहस्रस्य वैभवं परमाद्भुतम् ॥ 224 ॥

वक्तुं यथावत् कः शक्तो वर्षकोटि शतैरपि ।
हयास्यः परमो हंसो हरिर्नारायणोऽव्ययः ॥ 225 ॥

कारणं शरणं मृत्युरमृतं चाखिलात्मनाम् ।
सत्यं सत्यं पुनस्सत्यं ध्येयो नारायणो हरिः ॥ 226 ॥

न मानमधिकं वेदान्न दैवं केशवात्परम् ।
तत्त्वं विज्ञातुकामानां प्रमाणैः सर्वतोमुखैः ॥ 227 ॥

तत्त्वं स परमो हंसः एक एव जनार्दनः ।
इदं रहस्यं परमं महापातक नाशनम् ॥ 228 ॥

न चाशुश्रूषवे वाच्यं नाभक्ताय कदाचन ।
नाप्यन्य देवतायापि न वाच्यं नास्तिकाय च ॥ 229 ॥

अधीत्यैतद् गुरुमुखादन्वहं यः पठेन्नरः ।
तद्वश्यां अपि सर्वे स्युः संपत्सारस्वतोन्नताः ॥ 230 ॥

इति हयवदनानारविन्दात्
मधुलहरीव निरर्गला गलन्ती ।
जगति दशशती तदीयनाम्नां
जयति जडानपि गीर्षु योजयन्ती ॥ 231 ॥

॥ इति श्री लक्ष्मीहयग्रीव सहस्रनाम स्तोत्रं संपूर्णम् ॥